

Program obnovy dediny na Slovensku

Program obnovy dediny (POD) je integrovaným nástrojom obnovy a rozvoja slovenských dedín, uplatňuje a rozvíja princípy regionálnej a štrukturálnej politiky, Miestnej agendy 21, pracuje metódami endogénneho rozvoja, čím zvyšuje absorpčnú schopnosť štrukturálnej pomoci vo vidieckom priestore a aktívne prispieva k podpore integrovaného rozvoja vidieka. Cieľom POD je vytvoriť ekonomické, organizačné a odborné predpoklady podpory vidieckych komunít k tomu, aby sa vlastnými silami snažili o harmonický rozvoj zdravého životného prostredia, zachovávanie prírodných a kultúrnych hodnôt vidieckej krajiny a rozvoj environmentálne vhodných hospodárskych aktivít s dôrazom na identitu a špecifiká tohto prostredia.

Program je implementovaný v dvoch základných úrovniach: lokálnej a národnej. Na lokálnej úrovni je program chápaný ako dynamický proces koordinácie rozvoja obce, ktorý má byť definovaný v rozvojovom dokumente obce a prostredníctvom miestnych aktérov realizovaný a vyhodnocovaný. Na podporu týchto aktivít využívajú obce a mikroregióny grantové finančné zdroje administrované na národnej a európskej úrovni. Z hľadiska národnej úrovne môžeme POD chápať ako významný nástroj uplatňovania politiky rozvoja, obnovy a modernizácie slovenských obcí a národný systém financovania vidieka.

Medzi základné princípy POD patrí podpora rozvoja obcí na základe vnútornej iniciatívy spoločenstva, založenej na vytvorení partnerstva, koncentracie finančných zdrojov, doplnkovosti a subsidiarity. V POD a v celom programovacom procese sa kladie veľký dôraz na budovanie identity a zachovanie miestnych špecifik, využívanie miestnych zdrojov, tradičných a environmentálne vhodných materiálov a postupov,

s cieľom zabezpečiť udržateľnú starostlivosť o krajinu v zmysle Európskeho dohovoru o krajine, ako aj Rámcového dohovoru o trvalo udržateľnom rozvoji Karpát.

Do POD sa môže zapojiť každá obec, ktorá nemá štatút mesta a mikroregionálne združenia obcí. Koordinátorom a nositeľom POD na Slovensku je Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR). Organizáciou a odbornou garanciou POD na Slovensku bola, od vzniku POD, poverená Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP), ktorá komplexne zabezpečuje administráciu programu, poskytuje pre obce poradenstvo, spracúva metodické podklady, zabezpečuje monitoring dotácií, propagáciu, osvetu, vzdelávanie a medzinárodnú spoluprácu.

Z histórie Programu obnovy dediny až po súčasnosť

História POD sa začala na Slovensku v roku 1991, kedy vláda SR schválila uznesenie č. 395/1991, na základe ktorého sa POD mal začať realizovať. V POD vláda súhlasila s vytváraním podmienok na koncepčné a komplexné riešenie obnovy a rozvoja dedín, s prihliadnutím na širšie regionálne a republikové súvislosti, medzinárodné vývojové trendy, s osobitným zreteľom na tvorbu a ochranu dedinského a krajinského prostredia, ktorý bude jedným zo základných rozvojových programov vlády SR a naplnením cieľov rozvoja na miestnej úrovni. Zo strany vlády išlo predovšetkým o štátnu podporu komunálneho programu. Na druhej strane sa vláda, okrem cieľov, ktoré sledujú obce, zamerala aj na širší kontext rozvoja vidieckych území, na podporu regionálneho rozvoja a na vyrovnanie životnej úrovne obyvateľstva v jednotlivých regiónoch. Samotné uznesenie vlády malo pre-

dovšetkým deklaratívny charakter. Vláda SR sa v ňom prihlásila k podpore POD, pričom rezortom životného prostredia a pôdohospodárstva uložila vypracovať metodické usmernenie na postup orgánov štátnej správy a samosprávy v POD, predovšetkým v oblasti projektov a procedúr.

Ostatné rezorty zaviazala, pri prideľovaní nimi spravovaných prostriedkov zo štátnych fondov, prihliadať na skutočnosť, že obec má vypracovaný dokument *Miestny program obnovy dediny*. V roku 1996 bola vypracovaná správa o stave POD, na základe ktorej vláda svojím uznesením č. 222/1997 uložila ministrovi životného prostredia pripraviť organizačné podmienky na realizáciu aktualizovaného POD na Slovensku od začiatku roka 1998, zabezpečiť vstup Slovenskej republiky do Európskeho pracovného spoločenstva pre rozvoj vidieka a obnovu dediny a v spolupráci s ministrom pôdohospodárstva vypracovať pre obce aktualizované metodické usmernenie o POD na Slovensku, pravidiel a podmienkach účasti obcí v ňom. Rovnako zaviazala ministrov oboch dotknutých rezortov zabezpečiť financovanie POD. Dôležitým krokom bolo odporúčanie, na základe ktorého bolo potrebné definovať účasť obce v POD, ako závažné kritérium pri rozhodovaní o pridelení dotácií zo štátnych fondov pre obce. V roku 1997 sa naplno rozbehla príprava na spustenie POD na národnej úrovni vo forme dotačného programu. Po príprave metodických usmernení, podkladov k odbornému, organizačnému, prevádzkovému a finančnému zabezpečeniu bolo zverejnené usmernenie o POD na Slovensku, podmienky a pravidlá účasti obcí v POD. Súčasťou usmernenia bola aj samotná prihláška obce do POD.

V prvom roku sa do POD prihlásilo so žiadosťami 796 obcí a mikroregiónov, ich celkové požiadavky dosahovali sumu vyše 321 miliónov Sk (cca 10,7 miliónov Eur). Ministerstvo životného prostredia SR vyčlenilo zo svojej rozpočtovej kapitoly 8,1 miliónov Sk (cca. 268 000 Eur), z ktorých podporilo 163 žiadostí o dotáciu. Priemerná dotácia

bola 49 693 Sk (cca 1 650 Eur). Už prvý ročník preukázal vysoký záujem obcí o dotácie z POD a existujúci model financovania ako nepostačujúci, čo sa premietlo do uznesenia vlády SR č. 486/1999 k správe o priebehu POD na Slovensku od roku 1998, kde sa definovala potreba vykonať zmenu finančného zabezpečenia. Do vykonania zmeny organizačného a finančného zabezpečenia POD vláda zaviazala dotknuté rezorty pokračovať v realizácii programu v jeho súčasnej organizačnej štruktúre.

V zmysle uznesenia vlády SR č. 486/1999 oslovilo MŽP SR v roku 2006, ako gestor POD vybrané rezorty (Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Ministerstvo hospodárstva SR, Ministerstvo školstva SR, Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, Ministerstvo kultúry SR), aby sa zapojili do prípravy aktualizácie programu od roku 2008. Bola zriadená medzirezortná pracovná skupina na úrovni štátneho tajomníka, poradcov ministra a generálnych riaditeľov sekcií. Táto skupina vypracovala materiál POD: aktualizácia na roky 2008 – 2013. Jeho cieľom bolo prinavrátiť POD medzirezortný charakter a rozšíriť možnosti podpory pre malé obce, ktoré nie sú vzhľadom na svoje personálne či finančné možnosti schopné sa zapojiť do veľkých podporných programov, ako sú napríklad štrukturálne fondy. Pri príprave aktualizácie POD dohodla pracovná skupina jednak organizačné a administratívne otázky, ale hlavne vytvorila 13 priorít podpory s odbornou garanciou jednotlivých rezortov, plne odrážajúcich požiadavky slovenských obcí, ktoré MŽP SR zmonitorovalo počas desiatich rokov jeho realizácie. Ani po rokovaniach s Ministerstvom financií SR sa optimálny model financovania nepodarilo nájsť.

V roku 2011 boli obnovené rokovania o potrebe transformovať POD, vzhľadom na pretrvávajúci vysoký záujem obcí a mikroregiónov o dotácie a nedoriešený model optimálneho financovania. Bol spracovaný materiál POD po roku 2012, ktorý sa venoval zhodnoteniu POD do roku 2011, ako aj

návrhu na realizáciu POD ako vládneho programu a jeho dopadov na politiku zamestnanosti. V dokumente boli vypracované rôzne modelové riešenia financovania, ako aj rozšírené portfólio predmetov podpory, so stanovením priorít za každý zúčastnený rezort. Bol nastavený systém odborných garancií, kontroly a monitoringu, ako aj jasne stanovené demarkačné línie. V súčasnom období je realizovaný 15. ročník POD, do ktorého sa opäť zapojilo takmer 700 dedín z celého Slovenska, pripravujú sa podklady pre riešenie transformácie POD a obnovenie činnosti medzirezortnej pracovnej skupiny v zmysle plnenia uznesenia vlády SR č. 486/1999.

Finančné riadenie Programu obnovy dediny a realizácie

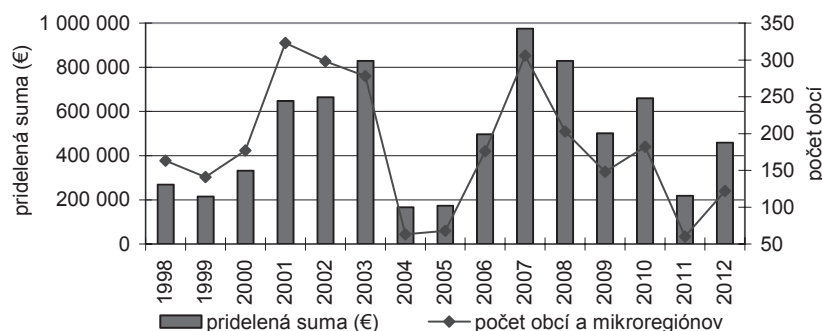
Finančné riadenie POD sa menilo podľa zdroja financií, z ktorého boli prostriedky poskytnuté. Do roku 2004 boli dotácie financované zo Štátneho fondu životného prostredia. V rokoch 2004 a 2005 bol POD financovaný z rozpočtu MŽP SR v rámci výnosu MŽP SR o poskytovaní dotácií. Od roku 2006 až po súčasnosť sú vyčleňované prostriedky z Environmentálneho fondu na základe rokovania Rady Environmentálneho fondu a rozhodnutia ministra životného prostredia.

Udržateľnosť POD, v súlade s uznesením vlády SR č. 486/1999 v súčasnom modeli fungovania garan-

tuje MŽP SR, ktoré už 15. rok vytvára podmienky na fungovanie POD vyčleňovaním finančných prostriedkov pre dotačný program a prostredníctvom kontraktu a plánu hlavných úloh SAŽP pre zabezpečenie administrácie dotácií, programu, poskytovania poradenstva, zabezpečenia monitoringu, propagácie, osvetu, vzdelávania vidieckych samospráv a medzinárodnej spolupráce. Z hľadiska faktu, že do POD vyčleňuje finančné zdroje MŽP SR, došlo k zúženiu predmetov podpory na činnosti orientované najmä na tvorbu a zlepšovanie kvality životného prostredia na vidieku. Ide najmä o podporu projektov zameraných na ochranu zložiek životného prostredia, budovanie environmentálnej infraštruktúry, ochranu a tvorbu krajiny, obnovu a tvorbu verejných priestranstiev a zvyšovanie povedomia o hodnotách vidieckej krajiny. Z hľadiska charakteru požiadavky môže ísť o vypracovanie dokumentácie, realizáciu, osvetovo-propagačnú alebo výchovno-vzdelávaciu aktivitu.

Od roku 1998 sa do POD zapojilo 2 335 obcí a 249 mikroregiónov, čo predstavuje 84,9% všetkých dedín Slovenska a 80,9% všetkých obcí (obr. 1). Počas celého trvania POD bolo prijatých 11 627 žiadostí o dotáciu, v celkovej výške požiadaviek 68,52 miliónov Eur. MŽP SR v POD prerozdeleno celkom cca 7,44 milióna Eur, prostredníctvom 2 708 pridelených dotácií. Priemerná výška dotácie je 2 786 Eur.

Obr. 1. Vývoj pridelených dotácií na Program obnovy dediny

Zdroj: Slovenská agentúra životného prostredia

Obr. 2. Revitalizácia verejného priestranstva financovaná z Programu obnovy dediny – obec Pohorelá (2009). Foto: Martin Lakanda

Miera úspešnosti žiadostí je 23,29 %. Medzi okresy s najväčšou zapojenosťou do POD patria okresy Brezno, Čadca, Detva, Liptovský Mikuláš, Poltár a Zlaté Moravce (k 31. 10. 2012).

Najčastejšie žiadaný predmet podpory je obnova a tvorba verejných priestranstiev, kde obce a združenia predkladajú žiadosti s cieľom financovania projektovej dokumentácie zameranej na revitalizáciu a dotvorenie priestorov, ako aj na ich samotnú realizáciu a realizácie drobnej architektúry. Takmer 50 % všetkých realizovaných projektov predstavovalo spracovanie projektovej dokumentácie a územných plánov. V počiatočných rokoch fungovania POD bola jednou z priorit podpora vypracovania územnoplánovacej dokumentácie v obciach. Drobné realizácie menšieho rozsahu predstavovali 45,5 % všetkých realizovaných projektov. Boli zamerané na obnovu duchovného, hmotného a prírodného prostredia dediny, rešpektovali identitu a charakteristické typologické znaky sídla a krajiny, prispeli k zlepšeniu životného prostredia, využívali domáce materiály a suroviny, dobrovoľnú prácu občanov a programy pre nezamestnaných. Najčastejšie išlo o úpravu a revitalizáciu verejných priestranstiev vrátane zelene (obr. 2), sadovnícke a parkové úpravy, úpravu tokov, budovanie rybníkov a malých vodných plôch, tajchov, úpravu prameňov a studní,

rekonštrukciu poľných ciest a alejí, protierózne opatrenia, budovanie suchých poldrov, aktivity na podporu separácie odpadu, kompostovanie, čistenie odpadových vôd, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, rekonštrukciu miestnych komunikácií, odstavňích plôch, chodníky pre peších, cyklotrasy, rekonštrukcie a úpravy obecných objektov (obecných úradov, domov kultúry, škôl, obecných požiarňových zbrojníc, amfiteátrov, miestnych výstav a múzeí atď.), objektov a priestorov voľnočasových a športových aktivít pre deti a dospelých (ihriská, športoviská, oddychové zóny atď.), realizácie drobnej architektúry (prvky vybavenosti, autobusové zastávky a čakárne, altánky, prístrešky, mosty a lávky, vyhlídkové veže, vstup do obce atď.). Približne 5 % dotácií predstavovali osvetovo-propagačné a výchovno-vzdelávacie aktivity obcí a mikroregiónov, výrazne propagujúce ciele POD a motivujúce k ich realizácii (náučné chodníky, odborné exkurzie a semináre, výstavy a propagačno-informačné tabule, brožúry a učebnice, environmentálna výchova, workshopy, súťaže a pod.).

Programový cyklus a proces hodnotenia

Programový cyklus je jednoročný, začína sa prípravou usmernení a podmienok pre príslušný ročník POD.

Vyhlásenie ročníka sa uskutočňuje zverejnením usmernenia pre daný ročník POD, ktorého súčasťou je žiadosť o poskytnutie podpory formou dotácie pre obce, resp. mikroregióny, s termínom podávania žiadostí zvyčajne do 31. 10. príslušného roku. Následne po uplynutí termínu prijímania žiadostí sú tieto digitálne spracované, prebieha formálna kontrola a následne odborné hodnotenie žiadostí. Po odbornom hodnotení prebieha zasadnutie pracovnej skupiny pre odborné posúdenie žiadostí, ktorej členovia sú aj partneri POD (Združenie miest a obcí Slovenska, Spolok pre obnovu dediny, Vidiecky parlament na Slovensku), ktorá s Radou Environmentálneho fondu odporučí ministrom životného prostredia vydať rozhodnutia o poskytnutí podpory formou dotácie z Environmentálneho fondu v rámci POD. Následne prebieha administrovanie schválených dotácií, prerozdelenie a zúčtovanie, finančná a vecná kontrola dotácií a monitoring. V programovom cykle je veľmi dôležitý proces odborného hodnotenia, kde sa hodnotitelia zameriavajú na hodnotenie súladu a vhodnosti daných riešení pre vidiecke prostredie, vzhľadom na zachovanie identity a charakteru slovenského vidieka, ako aj na použitie miestnych zdrojov a environmentálne vhodných postupov a technológií.

Poradenstvo, propagácia, vzdelávanie a medzinárodná spolupráca

Slovenská agentúra životného prostredia v rámci zverených úloh zabezpečuje, okrem samotnej administrácie POD, aj napĺňanie ostatných cieľov. Prostredníctvom svojich pracovísk zabezpečuje poradenstvo pre obce a mikroregióny k POD. V zmysle napĺňania filozofie POD pripravuje vzdelávacie aktivity pre zástupcov vidieckych samospráv, zabezpečuje študijné cesty a informovanosť, pripravuje propagačné, osvetové a vzdelávacie materiály, výstavy, vedie školu obnovy dediny a Inšpiračnú školu vidieka. Všetky dôležité informácie, usmernenia, inšpirácie a osvetovo-propagačné materiály zverejňuje na

portáli POD www.obnovadediny.sk. V oblasti medzinárodnej spolupráce sa Slovenská republika etablovala ako spoľahlivý partner v Európskom pracovnom spoločenstve pre rozvoj vidieka a obnovu dediny (ARGE). Na vysokej úrovni sú udržiavané bilaterálne vzťahy s Českou republikou, najmä v oblasti rozvoja POD, integrovaného rozvoja vidieka, Inšpiračnej školy vidieka s Ministerstvom pro místní rozvoj ČR, Spolkem pro obnovu venkova a Školou vesnice v obci Modrá (ČR).

Súťaž dedina roka

Neoddeliteľnou časťou samotnej filozofie POD je aj prezentácia dosiahnutých výsledkov v oblasti starostlivosti o vidiek, prezentácia konkurencieschopnosti, výnimočnosti a schopnosti slovenských dedín prinášať inovatívne spôsoby riešenia v procese starostlivosti o svoje prostredie. Už v roku 1990 Európske pracovné spoločenstvo pre rozvoj vidieka a obnovu dediny zorganizovalo prvý ročník súťaže o Európsku cenu obnovy dediny. Národnou formou tejto súťaže je súťaž Dedina roka, ktorú Slovenská republika organizuje úspešne už od roku 2001 v dvojročnom intervale.

Cieľom národnej súťaže je preveriť úspešnosť fungovania POD na Slovensku, povzbudiť obyvateľov k aktívnej účasti na rozvoji svojho domova, zdôrazniť tradície a rozmanitosť kultúry a krajiny vidieckych regiónov, priblížiť

snahy obnovy slovenských dedín európskej úrovni a upevniť postavenie vidieka v politike a spoločnosti.

Od roku 2001 sme do európskej súťaže nominovali už šesť národných víťazov súťaže Dedina roka, ktorí nás úspešne reprezentovali na európskej úrovni. V roku 2002 to bola obec Soblahov (víťaz národnej súťaže Dedina roka v roku 2001) z okresu Trenčín, v roku 2004 obec Hrušov (víťaz v roku 2003) z okresu Veľký Krtíš, v roku 2006 obec Vlachovo (víťaz v roku 2005) z okresu Rožňava, v roku 2008 obec Liptovská Teplička (víťaz v roku 2007) z okresu Poprad a v roku 2010 obec Dobrá Niva (víťaz v roku 2009) z okresu Zvolen. V roku 2011 prebehol už 6. ročník národnej súťaže, pričom jej víťaz, obec Oravská Lesná (okres Námestovo) úspešne reprezentovala Slovenskú republiku v medzinárodnej súťaži o Európsku cenu obnovy dediny. V rakúskej obci Langenegg (spolková krajina Vorarlberg) sa 21. septembra 2012 uskutočnilo slávnostné odovzdávanie ocenení 12. ročníka Európskej ceny obnovy dediny 2012. Súťaže sa zúčastnilo celkom 29 obcí z 12 krajín Európy. Oravská Lesná ako víťaz národnej súťaže Dedina roka 2011 získala Európsku cenu obnovy dediny za mimoriadne výsledky v jednotlivých oblastiach rozvoja dediny (obr. 3). Absolútnym víťazom európskej ceny sa stala obec Vals (Graubünden, Švajčiarsko).

Vyhlasovateľmi súťaže sú SAŽP, MŽP SR, Spolok pre obnovu dediny a Združenie miest a obcí Slovenska. Partnermi súťaže v hodnotení sú, okrem vyhlasovateľov, Agentúra pre rozvoj vidieka, Slovenská agentúra pre cestovný ruch, Vidiecky parlament na Slovensku, Spoločnosť pre záhradnú a krajinnú tvorbu a Národné osvetové centrum.

* * *

Program obnovy dediny je trvalou súčasťou systému rozvoja vidieka a zlepšovania kvality života na vidieku. Dnes nemôžeme hovoriť o jeho existencii alebo neexistencii. Dôležité je pripraviť a zabezpečiť udržateľný a optimálny spôsob jeho fungovania. Prospešnosť a efektívnosť programu je dlhodobo preverená na Slovensku, aj v zahraničí. Program obnovy dediny je rozšíreným, obľúbeným a úspešným nástrojom rozvoja vidieka aj v štátoch vyspelej Európy (hlavne v Rakúsku, Nemecku, Írsku, Holandsku), ale aj v Maďarsku, Poľsku či Českej republike. Na európskej úrovni je indikátorom stavu trvalo udržateľného rozvoja tej ktorej krajiny. Vzhľadom na naše členstvo v Európskej únii, ako aj na doterajšie aktivity Slovenska v medzinárodných štruktúrach, možno skonštatovať, že výsledky dosiahnuté na Slovensku sú porovnateľné s výsledkami vo vyspelých krajinách. Projekty, realizované v rámci POD, dokázali, že aj keď pridelené dotácie boli nízke, hodnota výsledného diela bola vždy niekoľkonásobne vyššia. Je nutné si uvedomiť, že POD je jediný národný dotačný program, ktorý efektívne a systémovo už 15 rokov podporuje rozvoj slovenského vidieka s cieľom zlepšiť kvalitu života na vidieku a zvýšiť jeho konkurencieschopnosť v európskom priestore.

Obr. 3. Preberanie Európskej ceny obnovy dediny za mimoriadne výsledky v jednotlivých oblastiach rozvoja dediny zástupcami obce Oravská Lesná v Langeneggu (2012). Foto: Martin Lakanda

Ing. Martin Lakanda,
martin.lakanda@sazp.sk
Slovenská agentúra životného prostredia, Tajovského 28, 975 90 Banská Bystrica